

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№1 (122) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргүл	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 40 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Эзербайжан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргуль	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка И.Р. Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 40 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisenbayeva Zhanargul	Can. of philology, assos. Prof (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantaj	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: I.R. Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 40 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Мазмұны

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Интертекстуалдылық теориясы мен прецедентті құбылыс арасындағы байланыс	8
<i>Аймолдина Ә.А.</i> Искерлік дискурс зерттеудің әлеуметтік және когнитивтік аспектіліктерінің қатынастары	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нұртазина М.Б.</i> Тіл ғылымындағы қазіргі заманғы үрдістер: ғылыми зерттеулердің векторлары	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыруда ағылшын тілі сабағында ой-талқыларды қолдану	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Әбдіжәміл Нұрпейісовтың «Қан мен тер» романындағы иіс-жады ұстанымдарының көркемдік ерекшелігі	37
<i>Жұмсақбаев А.Т.</i> Джон Толкиеннің «Сақиналардың патшасы» трилогиясының жанрлық құбылысы	46
<i>Жұматаев Е.</i> Әдеби тіл мен әлеуметтік желі: тіл бәсекелестігі мен әдеби тілдің қазіргі сипаты	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Шыңғыс Айтматовтың шығармаларындағы фразеологизмдерді аударудың ерекшеліктері	58
<i>Қадысқызы А., Хасенова Р.Т., Құлахметова Ж.Т.</i> Қазақстандағы оралмандар және олардың әлеуметтік-мәдени бейімделуі	64
<i>Қасымова Ә.Ә.</i> Қазақ және түрік тілдеріндегі қоштасу этикетіне қатысты қалып сөздердің лингво-мәдени сипаты	71
<i>Латанова Р.У., Заркешеева А.Е., Хамитова А.Ф.</i> Қазақстандық жоғары оқу орындары студенттеріне ағылшын тілін үйретуде Action Research әдісін енгізу жолы	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенғалиева А.М.</i> Бір буынды түбір етістіктің «қыпшақтық» корпусындағы вокализм жүйесінде салыстырмалы сипаттамасы ..	81
<i>Матбек Н.Қ., Садықова Р.К.</i> Ноғай әдеби тілінің қалыптасуы	88
<i>Мырзағалиева Т.Е., Шәріпова Г.А.</i> Құран поэтологиясындағы орыс универсумы ..	95
<i>Нұртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Білім берудегі «Polycultural World» жүйесін қамтамасыз етуге арналған кәсіби лингвистика	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Онкологиялық терминдерді талдау және аудару	112
<i>Өтелбай Г. Т.</i> «Кемпіркосақ» баламасының туыс және шет тілдердегі ұқсастығы мен ерекшелігі	119
<i>Садықова А. Т., Қабдырашева Б. Н.</i> І. Есенберлин шығармаларындағы тарихи тұлғалар бейнесі	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Кейбір этноатаулардың ақпараттық уәжі (Шығыс Қазақстан аймағы материалдары негізінде)	132
<i>Сәдуақасұлы Ж., Махамбетова А.</i> Қазақ тіл білімінде лепті сөйлемдердің зерттелу жайы	138
<i>Симбаева С.О., Қайыпбаева М. М.</i> Тілді аудармасыз оқыту және тілдің фонетикалық интерпритациясы	143
<i>Шәріпова Г.А.</i> Исламдық мәдени универсиумы	147
<i>Шәріп А.Ж.</i> Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер	151
<i>Шоқабаетова С.С.</i> Сөзжасамның фонетикамен байланысы туралы	162

Содержание

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Взаимосвязь прецедентных текстов и интертекстуальности	8
<i>Аймолдина А.А.</i> Взаимосвязь социальных и когнитивных аспектов изучения делового дискурса	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нуртазина М.Б.</i> Современные тенденции в науке о языке: векторы научного поиска	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Использование мозгового штурма для формирования лексической компетентности на уроках английского языка	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Художественные особенности памяти запаха в романе Абдижамиля Нурпеисова «Кровь и пот»	37
<i>Жумсакбаев А.Т.</i> Жанровая феноменальность трилогии Джона Толкиена «Властелин колец»	46
<i>Жуматаев Е.</i> Литературный язык и социальные сети: конкурентоспособность и современность казахского языка	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Особенности перевода фразеологизмов в произведениях Чингиза Айтматова	58
<i>Кадыскызы А., Хасенова Р.Т., Кулахметова Ж.Т.</i> Оралманы в Казахстане и их социально-культурная адаптация	64
<i>Касымова А.А.</i> Лингво-культурологический анализ лингвистических единиц, связанных с этикой прощания казахского и турецкого языков	71
<i>Латанова Р.У., Заркешева А., Хамитова А.Г.</i> Пути внедрения Action Research в обучении английскому языку студентов высших учебных заведений в Казахстане.....	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенгалиева А.М.</i> Сравнительно-сопоставительная характеристика односложных глаголов в системе вокализма языков кипчакской группы	81
<i>Матбек Н.К., Садыкова Р.К.</i> Формирование ногайского литературного языка.....	88
<i>Мурзагалиева Т.Е., Шарипова Г.А.</i> Русский универсум коранической поэтологии.....	95
<i>Нуртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Polycultural World: Компетентный подход в профессиональной лингвистике для образования	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Анализ и перевод онкологических терминов	112
<i>Отелбай Г. Т.</i> Аналогия и особенность эквивалента «Кемпірқосак» у родственных и иностранных языков	119
<i>Садыкова А.Т., Кабдырашева Б.Н.</i> Образ исторических личностей в творчестве И.Есенберлина	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Информационное содержание некоторых этнонаименований	132
<i>Садуакасулы Ж., Махамбетова А.</i> Обстоятельства исследования восклицательных предложений казахского языка	138
<i>Симбаева С., Кайытбаева М.М.</i> Обучение языка без перевода и фонетическая интерпретация языка	143
<i>Шарипова Г.А.</i> Исламский универсум культуры	147
<i>Шарип А.Ж.</i> Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности	151
<i>Шокабаева С.С.</i> О связи словообразования с фонетикой	162

Contents

<i>Abdyhanova B.A., Nergiz Biraj</i> Interrelation of precedent texts and intertextuality	8
<i>Aimoldina A.A.</i> Interconnection of Social and Cognitive Aspects in Business Discourse Studying	14
<i>Alefrenko N.F., Nurtazina M.B.</i> Modern trends in the science of language: vectors of scientific research	20
<i>Gauriyeva G.M., Kadyrova Ye.B.</i> Use of brainstorming for the formation of lexical competence in English class	32
<i>Japanova M.E.</i> Artistic features of the memory of the smell in the novel «Blood and Sweat» by Abdizhamil Nurpeisov	37
<i>Zhumsakbayev A.T.</i> Genre's phenomenon of John Tolkien's trilogy «The Lord of the Rings»	46
<i>Zhumataev E.</i> Analysis of the translation into the Kazakh language interjections in the piece	50
<i>Zilinka M.N.</i> The peculiarities of phraseological units translation in book's of Chingiz Aitmatov	58
<i>Kadyskyzy A., Khasseanova R. T., Kulakhmetova Zh.T.</i> Oralman in Kazakhstan and their Socio-Cultural Adaptation	64
<i>Kasymova A.A.</i> Linguistic and Cultural Analysis of Linguistic Units Associated with Ethics of Farewell to Kazakh and Turkish Languages	71
<i>Latanova R.U., Zarkesheva A.E., Khamitova A.G.</i> The ways of planning action research in teaching english for students in higher schools of Kazakhstan	76
<i>Meirambekova L.K., Seiitova Sh. B., Esengaliyeva A.M.</i> Comparative characteristic of monosyllabic verbs in the vocalism system of the languages of the Kipchak group	81
<i>Matbek N.K., Sadykova R.K.</i> Formation of Nogai literary language	88
<i>Murzagaliyeva T.E. , Sharipova G.A.</i> Russian Universum of Quranic Poetology.....	95
<i>Nurtazina M.B., Amrina Z.Zh.</i> Polycultural World: a competent approach in professional Linguistic for education	105
<i>Orazbayeva E.S.</i> Analysis and translation of cancer terms	112
<i>Otelbay G. T.</i> The analogy and peculiarity of the «Кемпірқосақ» alternative in relatives and foreign languages	119
<i>Sadykova A.T., Kabdyrasheva B.N.</i> The image of historical personalities in the creative work of I.Esenberlin	125
<i>Seiitova Sh. B.</i> Informational motives of some ethnonyms	132
<i>Saduakasuly Zh., Makhambetova A.</i> The study of exclamatory sentences of the kazakh language	138
<i>Simbaeva S.O. Kaiypbayeva M. M.</i> Phonetic interpretation of the language without translation	143
<i>Sharipova G.A.</i> Islamic Universum of Culture	147
<i>Sharip A.Zh.</i> Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features	151
<i>Shokabayeva S.</i> Connection of word-formation with phones	162

Сведения об авторах:

Латанова Р.У. – старший преподаватель кафедры теории и практики иностранных языков Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Астана, Казахстан.

Заркешева А.Е. – старший преподаватель кафедры иностранных языков Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Астана, Казахстан.

Хамитова А.Г. – старший преподаватель кафедры иностранных языков, магистр пед. наук Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Астана, Казахстан.

Latanova R.U. - Senior Lecturer of the Department of Theory and Practice of Foreign Languages of the Eurasian National University. L.N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan

Zarkesheva A.E. - Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages of the Eurasian National University. L.N. Gumilev. Astana, Kazakhstan

Khamitova A.G. - Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages, Master of Education Sciences of the Eurasian National University. L.N. Gumilev. Astana, Kazakhstan

FTAMP 16.21.37

Л.К. Мейрамбекова¹, Ш.Б. Сейтова², А.М. Есенгалиева³

^{1,3}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан

(E-mail: ¹lmeyrambekova@mail.ru, ²seitovashinar@mail.ru, ^{1,3}esengalieva_am@enu.kz)

Бір буынды түбір етістіктердің «қыпшақтық» корпусындағы вокализм жүйесінде салыстырмалы сипаттамасы

Андапта. Татар, башқұрт, қарайым, қарашай-балқар, қырым татары, қырымшақ, ноғай, қазақ, қарақалпақ тілдері тәрізді қыпшақ тобы тілдерін құрайтын қазіргі түркі тілдерінің лексикалық қорындағы, грамматикалық құрылысындағы, морфологиялық құрылымындағы өзіндік ерекшеліктер мен ортақтықтардың қыр-сырын танытатын лингвистикалық құнды дереккөздердің бірі – осы тілдердің моносиллабтық өзегі. Демек, етістік моносиллабтардың құрылым-құрылысын салыстыра зерттеу қыпшақ тілдерінің әрқайсысында ішкі-сыртқы факторлардың ықпалымен пайда болған тарихи өзгерістердің табиғатын зерделеуге, «атақыпшақ» тектіліні жаңғыртуға мол мүмкіндіктер тудырады. Мақалада қазақ тілі мен қазіргі қыпшақ тобына енетін басқа түркі тілдеріндегі бір буынды түбір етістіктердің салыстырмалы сипаттамасы жасалып, ортақ бір буынды түбір етістіктердің фонологиялық құрылымының типтік модельдері айқындалады, сонымен қатар анлаут, инлаут, ауслауттағы дыбыстық сәйкестіктердің сараланып, нақты тілдік деректермен дәйектеледі.

Түйін сөздер: Етістік, фонологиялық құрылысы, қыпшақ тобы тілдері, вокализм жүйесі.

Кіріспе. Базистік лексиканың ең маңызды бөлігін құрайтын етістіктердің моносиллабтық корпусын «қыпшақтық» контексте зерттеу «жалпытүркілік баба тілдің» тарихи дамуының қыпшақтық кезеңіне тән тілдік белгілерді айқындауға, «жалпытүркілік баба тіл» сарқыншақтарының (реликт) қазіргі қазақ, ноғай, қарақалпақ, татар, башқұрт, құмық, қарайым тілдерінің әр қайсысында сақталып қалу деңгейін анықтауға, соның негізінде біртұтас қыпшақтық ататілдің дербес тілдерге тарамдалған кезеңдеріндегі тілдік белгілерді саралауға мүмкіндік береді.

Мақсаты. Етістік моносиллабтардың құрылым-құрылысын салыстыра зерттеу, өз кезегінде, қыпшақ тілдерінің әрқайсысында ішкі-сыртқы факторлар ықпалымен пайда болған тарихи өзгерістердің табиғатын зерделеу.

Түркі тілдерінің базистік лексикасын құрайтын бір буынды түбірлер мен түбір-негіздердің қыпшақтық бөлігінің тілімізде сақталу деңгейін анықтау; қазақ тіліндегі етістік моносиллабтардың тұлғалық деривациясының қыпшақтық шегін айқындау.

Нәтижелері мен талқылау. Қазақ тіліндегі түбір морфемалар жүйесінің құрылымдық типтерін құрайтын V, CV, VC, VCC, CVC, CVCC модельдерінің бәрі де қазіргі қыпшақ тобы тілдеріне тән болғанымен, қолданыс жиілігі, мағыналық дербестігі, қазақ және қазіргі қыпшақ тобы тілдеріндегі нұсқаларымен тұлғалық сәйкестігі әртүрлі. Қазақ және қыпшақ тобы тілдерінің морфологиялық жүйесіндегі түбір негіздердің дыбыстық құрылымында бірдейлікпен қатар, азды-көпті айырмашылықтар да кездеседі. Айырмашылықтар бастапқы, ілкі түбір етістіктердің құрылымына емес, дыбыстық сәйкестіктерге қатысты көрінеді

Туыс тілдер арасында орын алатын дыбыс сәйкестіктері «түбірлес сөздердің фонологиялық нұсқаларын түзумен қатар, олардың бастапқы жалпытүркілік мағыналарының ыдырап, нақтылануына алып келеді. Осы құбылыстың нәтижесінде бір сөздің әртүрлі мағына білдіретін, әртүрлі синтаксистік қызмет атқаратын бірнеше фоно-морфологиялық нұсқалары қалыптасады. Көп функционалдығы – олардың құрамындағы архиформалар мен архисемалардың полисемиялық, полиформалық табиғатымен ұштасып жатқан құбылыс. Бірінші буындағы фоно-морфологиялық заңдылықтар екінші буында да өзіндік ерекшеліктерімен, өзіндік сипатымен қайталанып, байланысты тұтас лексемалық жүйенің көп функционалдық сапасы туындайды. Дыбыс сәйкестіктерінің қайсысы болсын адамзат тілінің қалыптасуымен ұласып жатқан тарихи лингво-эволюциялық құбылыстар қатарынан орын алады» [1, 420 б.].

Ә.Қайдар: «Қазақ тілінде бір құрамды V тұлғалы моносиллабтардың саны аз мөлшерде айқындалған (тоғыз дауысты фонемалар, олардың тек төртеуі ғана фонемалық маңыздылығы бар; оларға: **а – 8** түрлі одайғайлық мағына, **ә – 11** түрлі одағайлық мағына, **е – 6** одағайлық мағына арқалануда; толыққанды емес етістік ретінде беріліп, жалпытүркілік **ер-/әр-/ір-** моносиллабынан таратылады және тек туынды формада ғана қолданылады (ем, ең, еді, екен және т.б.), көмекші етістік қызметін атқарады. Қазақ тілінде **а, ә, е, о** дауыстылары арқылы жасалған V тұлғалы түбірлер (негізінен, одағайлар) 30-ға жуық семантикалық мәнде жұмсалатынын, басқа түркі тілдерінде де V құрылымды түбір-негіздер қолданылатынын көрсете отырып, «Қазіргі түркі тілдерімен салыстырғанда бір буынды түбір-негіздердің бұл типінің көне ескерткіштер тілінде біршама кеңірек таралуы олардың қалыптасуының ежелгі кездерден басталатынын айғақтайды. Түркі тілдері дамуының ең көне кезеңдерінен көрініс беретін V типті түбірлер бір буынды түбір-негіздердің VC, VCC тәрізді жаңа типтерін және екі буынды негіздерді тудыра отырып, жалғамалы құрылымның элементтерін қабылдаған» деген ой айтады [2, 41 б.].

V тұлғалы моносиллабтардың көне түркі тілінде сирек кездесуіне әрі қазақ және қазіргі қыпшақ тілдерінде де дербес лексема түрінде қолданылмауына орай Н.А.Баскаков оларды бастапқы түбір бола алмайтын, фонетикалық, семантикалық тұрғыдан ұзақ даму жолынан өткен, екі-үш құрамды түбірлерден ықшамдалған тұлға ретінде қарастырады: «Түркі тілдеріндегі (C)V(C) негізгі, біршама толық құрамды (C)VC < CVC түбір морфемаларынан генетикалық жолмен қалыптасқан кейінгі құрылым екені анық» [3, 208 б.].

Ескерткіштер тілінде айқын бедерленген V құрылымды моносиллабтарды туынды тұлға ретінде қарастыруды тілдік деректер толық қуаттай алмайды. Ж.Түймебаев, М.Қ.Ескеева «Көне түркі жазба ескерткіштері тілінің морфологиялық жүйесі (VII-IX ғғ.)» атты еңбектерінде «дауысты дыбыстан тұратын бір буынды V моделі көне түркі жазба ескерткіштері тілінде бес-алты сөзде: «**бол, болу**» Тал. III, ДТС, 86; **ө «ойлау»** ДТС, 375; **и «ұйқы, ұйықтау»** ДТС, 603; **и «белгілі бір іс-әрекетті істей білу»** ДТС, 603; **и «өсу, ұлғаю»** Эл. 1, ДТС, 74 және **і «жібер, жіберу»** ДТС, 83 қамтиды» – дейді [4, 360 б.].

Түркі тілдері дамуының бастапқы кезеңінің, яғни ескерткіштер тілінде көрініс тапқан дауысты дыбыстан тұратын бір құрамды V моделді е, ө, и және і – бұлардың бар-

лығы етістік сөз табына жатып, VII-IX ғасырларда дербес мағыналы сөз түрінде қолданылса да, қазіргі түркі тілдерінде, оның ішінде қыпшақ тобы тілдерінде аталған тұлғалар дербес лексема түрінде қолданылмайды. V моделді *ö, u, i* негізінен одағай мәнде жұмсалады, тек *e*- түбір етістік тұрпатын сақтап, көмекші мәнде қолданылады.

Бір буынды түбір етістіктердің «қыпшақтық» корпусындағы вокализм жүйесінде қазақ тілін қазіргі қыпшақ тобы тілдерімен салыстыра қарастырғанда, мынадай негізгі фонетикалық өзгешеліктерді аңғаруға болады: **a~э~e** сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут, инлаут позицияларында VCC, CVCC типтік модельдерінде көрініс береді.

a~э~e сәйкестігі VCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позицияда: қазақ тіліндегі – «айт» VCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде – «әйт», «ейт» нұсқаларында кездеседі.

a~э~e сәйкестігі анлаут позицияда: «а»: қаз., ноғ., ққал., құм. айт-/ajt-; «э»:~ тат., баш. әйт-/ajt-; «е»:~ қар. ейт-/ejt- (ЭСТЯ I, 111 б.).

a~э~e сәйкестігі CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі – «шанш» CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде – «шанш», «чанч», «сәнс», «чәнч», «сенч» нұсқаларында кездеседі.

a~э~e сәйкестігі инлаут позицияда: «а»: қаз. шанш-/šanš-; ноғ., ққал. шанып-/šanıp-; құм. чанч-/čanč-; «э»:~ тат. чәнч-/čänč-; баш. сәнс-/säns-; «е»:~ қар. сенч-/senč- (206-207 б.).

a фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут, инлаут позицияларда VC, VCC, SVC, CVCC типтік модельдерінде көрініс береді.

a фонемасы VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі – «аз», «ақ», «ал», «ас», «ат», «аш» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде өзгермейді.

a фонемасы анлаут позициясында:

- қаз., қар., ноғ., ққалп., тат. аз-/az-; башқ. аз-/ađ- (ЭСТЯ I, 93 б.);
- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. ақ-/aq- (ЭСТЯ I, 118б.);
- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. ал-/al- (ЭСТЯ I, 127 б.);
- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. ат-/at- (ЭСТЯ I, 199 б.);
- қаз., ққалп., ноғ., құм. аш-/aš- қар., тат., башқ. ас-/as- (ЭСТЯ I, 212-213 б.);
- қаз., ноғ., ққалп. аш-/aš-; башқ. ас-/as-; тат., қар., құм. ач-/ač- (ЭСТЯ I, 209 б.).

a фонемасы VCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі – «арт» VCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобында өзгермейді.

a фонемасы анлаут позициясында:

- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. арт-/art- (ЭСТЯ I, 180 б.).

a фонемасы SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі – «бар», «бас», «бат» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде өзгермейді. **A** фонема инлаут позициясында:

- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. бар-/bar- (ЭСТЯ II, 64-65 б.);
- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. бас-/bas- (ЭСТЯ II, 74-75 б.);
- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. бат-/bat- (ЭСТЯ II, 78-79 б.).

a фонемасы CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «қайт» CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде өзгермейді.

a фонемасы инлаут позициясында:

- қаз., ноғ., ққал., тат., башқ., қар., құм. қайт-/qait- (ЭСТЯ V, 208 б.).

e~и сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут, инлаут және ауслаут позицияларда V, CV, VC, SVC типтік модельдерінде көрініс береді.

е̣и сәйкестігі V тұлғалы бір буынды түбір етістігінің анлаут позициясында: е: кар., кум., каз., ноғ., ккал. е-; ≈ и: тат., баш. и- (ЭСТЯ I, 218 б.).

е̣и сәйкестігі CV тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің ауслаут позициясында: қазақ тіліндегі «же» CV тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «йе» нұсқасында кездеседі.

е̣и сәйкестігі ауслаут позициясында:

«е»: қаз., ққалп. же-/že-; ноғ., тат., башқ. йе-/je-; ≈ «и»: құм., қар. йи-/ji- (ЭСТЯ I, 333 б.).

е̣и сәйкестігі VC тұлғалы анлаут позициясында: «е»: кар., кум., каз., ноғ., ккал. ≈ «и»: тат., баш.: қазақ тіліндегі «ез», «ес» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктер қыпшақ тобы тілдерінде «из», «иш», «ис» нұсқаларында кездеседі.

е̣и сәйкестігі анлаут позициясында:

«е»: қаз., түрк., қар., құм., ноғ., ққалп., тат. ез-/ez-; ≈ «и»: башқ. из-/id- (ЭСТЯ I, 235 б.).

«е»: қаз., ққалп., ноғ. ес-/es-; қар., құм. еш-/eš-; «и»: тат., башқ. иш-/iš- (ЭСТЯ I, 396 б.).

е̣и сәйкестігі CVC тұлғалы инлаут позициясында: «е»: кар., кум., каз., ноғ., ккал. ≈ и: тат., баш.: мәселен, қазақ тіліндегі «без», «кел», «кеш» CVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «биз», «кил», «кич» нұсқаларында кездеседі.

е̣и сәйкестігі инлаут позициясында:

«е»: қаз., ноғ., ққалп., қар., құм. без-/bez-; ≈ «и»: тат. биз-/biz-; башқ. биз-/bid- (ЭСТЯ II, 103-104 б.);

«е»: қаз., ноғ., ққалп., қар., құм. кел-/kel-; ≈ «и»: тат., башқ. кил-/kil- (ЭСТЯ III, 14 б.);

«е»: қаз., ноғ., ққал. кеш-/keš-; құм., қар. кеч-/keç-; ≈ «и»: тат., башқ. кич-/kiç- (ЭСТЯ, 32 б.);

е фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

о̣у сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларда VC, CVC, CVCC типтік модельдерінде көрініс береді.

о̣у сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «оз», «оң», «ой», «ор» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «уз», «ун», «уй», «ур» нұсқаларында кездеседі.

о̣у сәйкестігі анлаут позициясында:

«о»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. оз-/oz-; ≈ «у»: тат. уз-/uz-; башқ. уз-/ud- (ЭСТЯ I, 425 б.);

«о»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. о:й-/o:j-; ≈ «у»: тат.; башқ. уй-/uj- (ЭСТЯ I, 425 б.);

«о»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. оң-/oŋ-; ≈ «у»: тат.; башқ. уң-/uŋ- (ЭСТЯ I, 457б.);

«о»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. ор-/or-; ≈ «у»: тат.; башқ. ур-/ur- (ЭСТЯ I, 468 б.).

о̣у сәйкестігі CVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «соз» CVC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «суз» нұсқасында кездеседі.

о̣у сәйкестігі инлаут позициясында:

«соз»: қаз., ноғ., ққал.; құм., қар. соз-/soz-; ≈ «у»: тат. суз-/suz-; башқ. хуз-/huz- (ЭСТЯ VII, 302 б.).

о̣у сәйкестігі CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «қорқ» CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «қурқ» нұсқасында кездеседі.

о̣у сәйкестігі инлаут позициясында:

«о»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. қорқ-/qorq-; ≈ «у»: тат., башқ. қурқ-/qurq- (ЭСТЯ VI, 78 б.).

о фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

о̣у сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларында VC, CVC және CVCC типтік модельдерінде көрініс береді.

ө~ү сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «өл», «өр», «өт», «өш» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «үл», «үр», «үт», «үч» нұсқаларында кездеседі.

ө~ү сәйкестігі анлаут позициясында:

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. өл-/öl-; ≈ «ү»: тат.; башқ. үл-/ül- (ЭСТЯ I, 525-526 б.);

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. өр-/ör-; ≈ «ү»: тат.; башқ. үр-/ür- (ЭСТЯ I, 544 б.);

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. өт-/öt-; ≈ «ү»: тат.; башқ. үт-/üt- (ЭСТЯ I, 554 б.);

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. өш-/öš-; ≈ «ү»: тат.; башқ. уч-/uč- (ЭСТЯ I, 559 б.).

ө~ү сәйкестігі SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «бөл» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобында «бүл» нұсқасында.

ө~ү сәйкестігі инлаут позициясында:

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. бөл-/böl-; ≈ «ү»: тат.; башқ. бүл-/bül- (ЭСТЯ II, 215 б.).

ө~ү сәйкестігі CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «бөрт» CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «бүрт» нұсқасында.

ө~ү сәйкестігі инлаут позициясында:

«ө»: қаз., ноғ., ққал., құм., қар. бөрт-/bört-; ≈ «ү»: тат.; башқ. бүрт-/bürt- (ЭСТЯ II, 224 б.).

ө фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

ұ~у сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларында VC және SVC типтік модельдерінде көрініс береді.

ұ~у сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «ұр», «ұт», «ұш» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «ур», «ұр», «ут», «уш» нұсқаларында кездеседі.

ұ~у сәйкестігі анлаут позициясында:

«ұ»: қаз., тат., башқ. ұт-/üt-; ≈ «у»: ноғ., ққал., құм., қар. ут-/ut- (ЭСТЯ I, 609 б.);

«ұ»: қаз. ұш-/üş-; тат. ўч-/ўč-; башқ. ўс-/üs-; ≈ «у»: құм. уч-/uč-; ноғ., ққал., қар. уш-/uš- (ЭСТЯ I, 612 б.).

ұ~у сәйкестігі SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «бұр» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «бур» нұсқасында кездеседі.

ұ~у сәйкестігі инлаут позициясында:

«ұ»: қаз., тат., башқ. бұр-/bür-; ≈ «у»: ноғ., ққал., құм., қар. бур-/bur- (ЭСТЯ II, 264-265 б.).

ұ фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

ұ~у сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларында VC және CVCC типтік модельдерінде көрініс береді.

ұ~у сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «үз», «үр» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «уй», «уз», «ур» нұсқаларында кездеседі.

ұ~у сәйкестігі анлаут позициясында:

«ү»: қаз., ноғ., ққал., тат., башқ. үз-/üz-; ≈ «у»: құм., қар. уз-/uz- (ЭСТЯ I, 621-622 б.);

«ү»: қаз., ноғ., ққал., тат., башқ. үр-/ür-; ≈ «у»: құм., қар. ур-/ur- (ЭСТЯ I, 635 б.).

ұ~у сәйкестігі CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «сұрт» CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «сурт» нұсқасында кездеседі.

ұ~у сәйкестігі инлаут позициясында:

«ү»: қаз., ноғ., ққал., тат. сұрт-/sürt-; башқ. хұрт-; ≈ «у»: сурт-/surt- құм., қар. (391-392 б.).

ү фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

ы~и сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: ы~и сәйкестігі қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларында VC типтік модельде көрініс береді.

ы~и сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «ыс» VC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «иш» нұсқасында кездеседі. ы~и сәйкестігі анлаут позициясында: «ы»: қаз., ноғ., ққал. ыс-/is-; ≈ «и»: тат., башқ., құм., қар. иш-/iš- (ЭСТЯ I, 667 б.). ы фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында – инлаут позициясында SVC, CVCC типтік модельдерде көрініс береді. ы фонемасы SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «қыс» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «қыс» нұсқасында кездеседі. Ы фонемасы инлаут позициясында: «ы»: қаз., ноғ., ққал. тат., құм., қар. қыс-/kis-; башқ. қыс- (ЭСТЯ VI, 247б.)

- ы фонемасы CVCC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «қырқ» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістігі қыпшақ тобы тілдерінде «қырқ» нұсқасында кездеседі.

- ы фонемасы инлаут позициясында: «ы»: қаз., ноғ., ққал. тат., құм., қар.; башқ. қырқ-/qırq- (ЭСТЯ VI, 237 б.) і~и сәйкестігінің түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгеруі: қыпшақ тобы тілдері арасында – анлаут және инлаут позицияларында VC және SVC типтік модельде көрініс береді. і~и сәйкестігі VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің анлаут позициясында: қазақ тіліндегі «іл», «иш» VC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «ил», «иш» нұсқаларында кездеседі.

і~и сәйкестігі анлаут позициясында: «і»: қаз., тат., башқ. іл-/il-; ≈ «и»: ноғ., ққал., құм., қар. ил-/il- (ЭСТЯ I, 343б.) «і»: қаз., ноғ., ққал. иш-/iš-; тат. іч-/ič-; баш. іс-/is-; ≈ «и»: құм., қар. ич-/ič- (ЭСТЯ I, 391 б.). і~и сәйкестігі SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктердің инлаут позициясында: қазақ тіліндегі «біл», «бит» SVC тұлғалы бір буынды түбір етістіктері қыпшақ тобы тілдерінде «бил», «бит» нұсқаларында кездеседі.

і~и сәйкестігі анлаут позициясында: «і»: қаз., тат., башқ. біл-/bil-; ≈ «и»: ноғ., ққал., құм., қар. бил-/bil- (ЭСТЯ II, 137-138 б.). і фонемасының түбір етістіктердің вокализм жүйесінде өзгермеуі: қыпшақ тобы тілдері арасында ешбір позицияларда және ешбір типтік модельдерде көрініс таппады.

Қорытынды. Қазақ тілі мен қазіргі қыпшақ тобын құрайтын басқа да түркі тілдеріне ортақ бір буынды түбір етістіктердің фонологиялық құрылымының арқауын V, CV, VC, SVC, VCC, CVCC типтік модельдері құрайды. Бір буынды түбір етістіктердің «қыпшақтық» корпусының вокализм жүйесіндегі анлаут (а~ә~е VCC; е~и V, VC; о~у VC; ө~ү VC; ұ~у VC; ү~у VC; ы~и VC; і~и VC), инлаут (а~ә~е CVCC; е~и SVC; о~у CVC; о~у CVCC; ө~ү CVC; ө~ү CVCC; ұ~у CVC; ү~у CVCC; і~и CVC), аулаут позицияларда (е~и CV), дауысты дыбыстық сәйкестіктер V, CV, VC, SVC, VCC, CVCC типтік модельдерінде орын алады.

Сонымен қатар, туыс тілдер арасында орын алатын дыбыс сәйкестіктері «түбірлес сөздердің» фонологиялық нұсқаларын түзумен қатар, олардың бастапқы жалпытүркілік мағыналарының ыдырап, нақтылануына алып келеді. Осы құбылыстың нәтижесінде бір сөздің әртүрлі мағына білдіретін, әртүрлі синтаксистік қызмет атқаратын бірнеше фоно-морфологиялық нұсқалары қалыптасады.

Әдебиеттер тізімі

1 Баскаков Н.А. Предисловие // В.Котвич Исследования по алтайским языкам. – Москва: Издательство Академии наук СССР. 1962. – с. 17.

2 Кайдаров А.Т. Структура односложных корней и основ в казахском языке. – Алма-Ата: Наука, 1986. – 328 с.

3 Баскаков Н.А. Историко-типологическая фонология тюркских языков. – Москва: Наука, 1988. – 208 с.

4 Түймебаев Ж.Қ., Ескеева М.Қ. Көне түркі жазба ескерткіштері тілінің морфологиялық жүйесі (VII-IX ғғ.). – Астана: Арыс, 2013. – 360 б.

Л.К. Мейрамбекова¹, Ш.Б. Сейтова², А.М. Есенгалиева³

^{1,3}*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

²*Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, Семипалатинск, Казахстан*

Сравнительно-сопоставительная характеристика односложных глаголов в системе вокализма языков кипчакской группы

Аннотация. Одним из лингвистических источников языка, морфологической структуры современного лингвистического фонда современных тюркских языков, который состоит из татарских, башкирских, караимских, карачаево-балкарских, крымских татар, кырымчакского, ногайского, казахского, каракалпакского языков является моносиллабное ядро этих языков. Таким образом, сравнительное изучение структуры моносиллабических глаголов создает широкие возможности для изучения природы исторических изменений, возникших под влиянием внутренних и внешних элементов кипчакского языка и возрождения «атакипчакского» рода. В статье описываются относительное описание корневых глаголов казахского языка и других тюркских языках современной кипчакской группы, а также анализируются конкретными языковыми данными типичные модели фонологической структуры, звуковые соответствия в позициях анлаут, инлаут и аусллаут общих корневых глаголов.

Ключевые слова: Моносиллабические глаголы, фонологическая структура, кипчакская группа языков, вокализм.

L.K. Meirambekova¹, Sh. B. Seitova², A.M. Esengalieva³

^{1,3}*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*Innovative Humanitarian Law University of Kazakhstan, Semipalatinsk, Kazakhstan*

Comparative characteristic of monosyllabic verbs in the vocalism system of the languages of the Kipchak group

Abstract. Monosyllabic base of the Tatar, Bashkurt, Karaiym, Karashai-Bulgarian, Kyrymshak, Nogai, Kazakh and Karakalpak languages, which are the basis of modern Turkic languages, is one of the linguistic sources that reveal the differences and similarities in the morphological and grammatical structures and the lexical composition of these languages. A comparative analysis of the structure of monosyllabic verbs to reveal the nature of historical changes occurred under the influence of extralinguistic factors in each of Kipchak languages defines current importance of the study. The relation of monosyllabic verbs in Kazakh and Nogai, Karakalpak, Tatar, Bashkurt, Kumyk and Karaiym languages, belonging to Kipchak group has been analyzed. Besides, common features of these verbal monosyllabic words belonging to Kipchak group languages in phonological structure has been thoroughly considered. While analyzing monosyllabic verbs, attention was paid to spot the most productive model among V, CV, VC, CVC, VCC, CVCC types. The relative description of the root verbs of the Kazakh language and other Turkic languages of the modern Kipchak group is described, as well as typical phonological structure models, sound correspondences in the positions of anlaut, inlaut and auslaut of common root verbs are analyzed by specific linguistic data in the given article.

Key words: monosyllabic verbs, phonological structure, Kipchak group languages, vocalism.

References

1 Baskakov N.A. Predislovie // Kotvich V. Issledovaniya po altaiskim yazykam. [Foreword // V.Kotvich Studies in the Altaic languages]. (Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva, 1962. s. 17).

2 Kaidarov A.T. *Struktura odnoslzhnyh kornei I osnov v kazahskom yazyke* [Structure of monosyllabic roots and bases in the Kazakh language] (Nauka, Alma-Ata, 1986, 328 s.)

3 Baskakov N.A. *Istoriko-tipologicheskaya fonologiya turykskih yazykov* [Historical-typological phonology of Turkic languages]. (Nauka, Moskva, 1988. s. 7 208).

4 Tuimebaev Zh.Q., Yeskeyeva M.Q. *Kone turki zhazba eskertkishteri tilinin morfologiyalyq zhuiesi (VII-IX gg.)*. [Morphological system of ancient Turkic inscriptions (VII-XIX centuries)]. (Arys, Astana, 2013. 360 p.)

Қысқартулар:

башқ. - башқұрт тілі

каз. - қазақ тілі

қар. - қарайым тілі

ққалп. - қарақалпақ тілі

ноғ.- ноғай тілі

V - Vowel – дауысты

C - Consonant – дауыссыз

A - ауыспалы мағына

құм. - құмық тілі

тат. - татар тілі

ЭСТЯ I-III Севортян Э.В. *Этимологический словарь тюркских языков.* – Москва: Наука, I том, 1974. - с. 767; II том, 1978. - с. 349; III том, 1980. – с. 395.

ЭСТЯ IV-VII Левитская Л.С., Дыбо А.В., Рассадин В.И. *Этимологический словарь тюркских языков.* Тома IV-VII.

Общетюркские и межтюркские основы на буквы Ж, Ж, Й, К, Қ, Л, М, Н, П, С. – Москва: Языки русской литературы, 1989, 1997, 2000, 2003. – с. 292, 368, 261, 474.

Авторлар туралы мәлімет:

Мейрамбекова Л.К. – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Сейтова Ш.Б. – филология ғылымдарының докторы, профессор. Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан.

Есенғалиева А.М. – педагогика ғылымдарының кандидаты, шетел тілі кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Meirambekova L.K. – PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

Seitova Sh. B. – Doctor of Philological sciences, professor, Kazakh humanitarian- juridical innovation university, Semey, Kazakhstan.

Esengaliyeva A.M. – Candidate of pedagogical sciences, associate professor of foreign language department, L.N. Gumilyov Eurasian National University. Satpayev str. 2

FTAMP 16. 31. 02.

Н.Қ. Матбек¹, Р.К. Садықова²

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан

²Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: nursulumatbek@gmail.com¹, roza.sadikova@mail.ru²)

Ноғай әдеби тілінің қалыптасуы

Андатпа. Мақалада Ресей Федерациясында, ТМД-ының кейбір аймақтарында және шетелде мекендейтін байырғы түркі халықтарының бірі – ноғайлардың әдеби тілінің қалыптасып даму тарихы, тарихи кезеңдердегі мәртебесі қарастырылады. Ресейдегі түркі халықтарының тілдеріне қолданылып отырған сая-

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **ГТАМР** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Рекзивизиттер:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степен, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

Tsesnabank: КБЕ16

БИН 010140003594

РНН 031400075610

ИИК KZ 91998

ВТБ 0000003104

TSES KZ KA

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

FTAMP 27. 25. 19

А.Ж. Жұбанышева¹, Н. Темірғалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институты, Астана, Қазақстан³Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан**Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау**

Аңдатпа. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебег коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл ақпарат бойынша жуықтау есебі толығымен шешілді ..... [100-200 сөз]

Кілт сөздер: жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

Мақаланың мәтіні төмендегі бөлімдерді қамтуы қажет:

- кіріспе,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулар,
- қорытынды.

\

Әдебиеттер тізімі

- 1 Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
- 2 Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. - Москва: ТОО «Янус», 1995. - 581 с.
- 3 Жубанышева А.Ж., Абикенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам // Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М.Никольского. – Москва: Наука, 2015. - С.141-142

ГРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Темиргалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан³Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актөбе, Казахстан(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)**Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника**

Аннотация. В рамках Компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от произвольного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функций ...
[100-200 слов]

Ключевые слова: приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, Компьютерный (вычислительный) поперечник.

GRNTI 27. 25. 19

A.Zh. Zhubanysheva¹, N. Temirgaliyev², A.B. Utesov³

^{1,2}*Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

³*K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan*

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The Computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier-Lebesgue coefficients ... [100-200 words]

Key words: approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, Computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

- 1 Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislennom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
- 2 Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislennogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
- 3 Zhubanysheva A.Zh., AbikenovaSh.K. O normah proizvodnyh funkcionov s nulevymi znachenijami zadannogo nabora linejnyh funkcionalov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcionov» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Авторлар туралы мәлімет:

Қазақша:

Жұбанышева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ә. Молдағұлова

даңғылы 34, Ақтөбе, Қазақстан. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

АҒЫЛШЫНША:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 1(122). - Астана: ЕҰУ. 180-б.
Шартты б.т. - 22.5   Таралымы - 40 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ. Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды